

DİJİTALLEŞME BAĞLAMINDA DEĞİŞEN GAZETECİLİK VE GAZETECİ TANIMLARI: TARTIŞMA ÖNERİLERİ

CHANGING DEFINITIONS OF JOURNALISM AND JOURNALIST IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION: SUGGESTIONS FOR DISCUSSION

Dr. Ahmet Cevdet AŞKIN

ahmetcevdetaskin@gmail.com

İstanbul / Türkiye

ORCID: 0000-0002-2049-2941

ÖZET

Dijital teknolojinin yarattığı imkânlar, medya sektöründe büyük değişim ve dönüşümlere neden olmaktadır. Geleneksel yazılı basının tiraj ve gelirleri hızla düşmekte, gazeteler kapanmakta ve gazeteciler işsiz kalmaktadır. Artık haberler kâğıt baskı gazetelerden ziyade çevrimiçi mecralarda, özellikle de mobil cihazlarla takip edilmektedir. Bu alt-üst olma sürecinin gazetecilik ve gazeteci tanımlarında da yansımaları olmaktadır. Günümüzde hangi faaliyetin gazetecilik ve kimin gazeteci olarak nitelendirileceğiyle ilgili tartışmalar sürmektedir. Bu çalışmada gazetecilik ve gazeteci tariflerindeki farklılıkların kökenlerine işaret edildikten sonra çeşitli meslek kuruluşlarının bu konudaki yaklaşımlarına göz atılmakta ve yapılagelmekte olan tartışmaların sağlıklı yürümesine katkı sağlayacağı düşünülen önerilere yer verilmektedir. Bu çerçevede sonuç olarak gazetecilik ve gazeteci tanımlamaları üzerine yapılan tartışmaların, her alanda olduğu gibi iletişim alanında değişim ve dönüşümü zorlayan dijital teknolojinin imkânları göz önünde tutularak, öncelikle gazetecilik faaliyetinin işlevselliğine ve evrensel standartlara uygun olarak yürütülüp yürütülmediği ekseninde yapılmasının yerinde olacağı ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, gazeteci, dijital teknoloji, ifade özgürlüğü, demokrasi

ABSTRACT

The possibilities offered by digital technology cause significant changes and transformations in the media sector. The circulations and revenues of legacy print media are falling rapidly, newspapers are closing, and journalists are losing their jobs. People follow the news online, especially on mobile devices rather than on print media. This upheaval process also reflects in the definitions of journalism and journalist. Today, there is an ongoing debate about which activity can be described as journalism and who can be described as a journalist. In this study, after pointing out the origins of the differences in the definitions of journalism and journalist, the approaches of various professional organizations are examined, and some suggestions thought to contribute to the healthy conduct of the discussions are also included. As a result, taking into account the possibilities of digital technology, which forces change and transformation in the field of communication as in the other fields, it is argued that the discussions should be based on whether the journalistic activity is carried out in accordance with its functionality and universal journalistic standards.

Keywords: Journalism, journalist, print media, freedom of speech, democracy

1. GİRİŞ

'Medya Gezegeni' benzeri görülmemiş bir sarsıntı yaşamaktadır. 'İnternet Göktaşı'nın etkisi, dinazorların yok oluşunu anımsatır şekilde, tüm medya ekosisteminde köklü değişikliğe ve yazılı basının kitlesel yok oluşuna neden olmaktadır (Ramonet, 2011). Fransız iletişim bilimcisinin yaklaşık on yıl önce yaptığı yazılı basının durumuna ilişkin tespitin günümüzde yanlış çıkmadığını söylemek mümkün görünmektedir. Çünkü artık haberler kâğıt baskı gazetelerden çok çevrimiçi mecralarda okunmakta ve uydu bağlantılı ya da kablolu televizyonda izlenmektedir (Shinjae & Minsoo, 2016). Çevrimiçi haber mecraları ağırlıklı olarak mobil cihazlardan izlenmektedir. Diğer taraftan gazetecilik faaliyeti resmi kaynakların ve profesyonel gazetecilerin hâkimiyeti altındaki görece kapalı bir haber üretim sisteminden, haberin kişisel gözlem, veri, bilgi ve yorum akışından üretildiği daha açık bir sisteme doğru kaymaktadır (Van Der Haak, Parks, & Castells, 2012). Bunun sonucunda gazetecilik sektörü bir taraftan tiraj ve gelir kaybı yaşarken diğer taraftan da geniş biçimde ve ücretsiz olarak erişilen çevrimiçi içerik rekabeti yüzünden çifte kriz yaşamaktadır (Barthelemey et al., 2011). Söz konusu kriz, gazetecilerin işlerini kaybetmelerine de yol açmaktadır. Bu bağlamda dijital teknolojinin medya dünyasında yarattığı muazzam değişiklikler, gazetecilik ve gazeteci tanımlamalarında da yansımalarını bulmaktadır. Küresel çapta milyonlarca *blogger* ve *youtube* kanalı kullanıcısı görüş, düşünce ve yorumlarını izleyicilerine ulaştırmakta, sosyal medya platformlarından gündelik hayatın akışı içinde gerçekleşen olaylar haber değeri taşıma kaygısından uzak bir şekilde ve hızla çevrimiçi dünyaya servis edilmektedir. O nedenle günümüzde kime gazeteci denileceği ve hangi faaliyetin gazetecilik olarak nitelendirilebileceği tartışma konusu olmaktadır. Aslında bu konuda zihinlerde yanıtlanması gereken soru işaretlerinin oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çalışmada gazetecilik ve gazeteci tariflerindeki farklılıkların kökenlerine işaret edildikten sonra çeşitli meslek kuruluşlarının bu konudaki yaklaşımlarına göz atılacak ve yapılagelmekte olan tartışmaların sağlıklı yürütmesine katkı sağlayacağı düşünülen önerilere yer verilecektir.

2. FARKLI TANIMLAMALARIN TEMELİ

Gazetecilik, klasik anlamda ve yalın bir biçimde, haber malzemesi sayılan bilgilerin toplanması, yazılması, düzenlenmesi ve dağıtılmasını içeren bir faaliyettir. Gazeteci ulaşmak istediği kitle için en önemli gördüğü bilgileri toplayarak haber yapan, bu şekilde kişileri bilgilendirerek düşünmeye sevk edendir (Tokgöz, 2013: 132-133).

Feodalitenin bağrında yeşeren kapitalist ilişkilerin gelişimine haber mektuplarıyla eşlik eden gazetecilik faaliyeti, kitle gazetelerinin ortaya çıktığı 19. yüzyılın ikinci yarısında kurumsallaşmıştır (Barnhurst & Nerone, 2009:20). Jeanneney (2011) de Batı'da haber ajanslarının kurulmasıyla birlikte gazeteciliğin 1870-1914 yıllarında altın çağını yaşadığından söz etmektedir. Gazeteciliğin bir meslek olarak düşünölmeye başladığı o dönemden beri çeşitli amaç ve kaygıları yansıtan farklı tanımlarla karşılaşmaktadır. Zelizer'e (2005) göre gazeteciler ve akademisyenler farklı yönlerden konuya yaklaşmakta ve buna uygun tanımlamalar yapmaktadırlar. Gazetecilik ve gazetecilik pratiğinin adlandırılması, değerlendirilmesi ve eleştirilmesi, kişilerin ait olduğu sosyal çevreyi, haberciliğin tipini, referans alınan araç-teknolojiyi, söz konusu zamanı ve coğrafik konumu yansıtmaktadır. Gazeteci terimi başlangıçta belirli bir zaman çerçevesinde olayların halkın ulaşabildiği şekilde sistematik biçimde kaydını tutan kişiye işaret ederken, günümüzde ise bu terim; yayıncıları, fotoğrafçıları, film ve program için sahada çalışanları ve internet sağlayıcılarını da içine alan geniş bir beceri yelpazesindeki kişiler için kullanılmaktadır. Gazeteciliğin 'zanaat' boyutlarıyla büyük ölçüde ortaklaşan gazetecilik terimi, haber yapımında gelişen beceri, rutin ve kabullere gönderme yapma eğilimi sergilemektedir.

3. ÇEŞİTLİ GAZETECİLİK VE GAZETECİ TARİFLERİ

American Press Institute (API) gazeteciliği haber ve bilgi toplama, değerlendirme, yazma ve sunma faaliyeti olarak tarif etmektedir. Kuruluşa göre gazetecilik herkes tarafından yapılabilir. Ancak gazeteciyi diğerlerinden ayırt eden onun kamusal çıkarı her şeyin üstünde tutması ve haber oluşturma sürecinde belli yöntemleri kullanmasıdır. O nedenle gazetecilik faaliyeti ile onun nihai ürünü arasındaki ilişki gazeteciyi tarif etmektedir. Yani herkes gazetecilik faaliyeti yürütülebilir ama gazeteci olamaz (<https://www.americanpressinstitute.org/journalism-essentials/what-is-journalism>). Bu yaklaşımın, gazeteciliğin mesleki ideolojisine vurgu yaptığı dikkat çekmektedir.

The International Federation of Journalists (IFJ) ise gazeteciyi, zamanın büyük kısmını gazetecilik mesleğine adanmış ve gelirinin çoğunu kadrolu ya da serbest olarak çalışmasından sağlayan kişi olarak tanımlamaktadır (<https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/constitution.html>).

Canadian Association of Journalists'e (CAJ) göre tüm gazetecilik faaliyeti; bilgi toplama, yeniden yayınlama ya da aktarım yapmaktan farklı, orijinal bir yaratım olup, kendisinden olguların ya da fikirlerin doğru ve dürüst bir şekilde betimlemesi beklenen ve verilen haberin ne olursa olsun sonucunu düşünmeksizin bilgi sağlama temel amacını güden bir disiplindir (Brethour et al., 2012).

31 ülkeden gazetecileri kapsayan gazeteci kimliği ve rolleriyle ilgili bir araştırmaya işaret eden Ivor Spahiro (2014) ise gazetecilerin en çok gazeteciyi "haber ve diğer bilgilerin hazırlanması ya da aktarılmasında editöryal sorumluluğu olan kişi" olarak tarif edilmesinde hem fikir olduklarından söz etmektedir.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'ne (TGC) göre günlük yahut süreli, yazılı, görüntülü, sesli elektronik veya dijital basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı, haber alma, işleme, iletme veya görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup, çalıştığı işletme ile ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olanlar gazetecidir (<https://www.tgc.org.tr/kurumsal/tuzuk.html>). Kuruluşun gazeteci tanımı, günümüzde dijital teknolojisinin sektörde yarattığı değişimleri göz önüne almakta ancak 5953 sayılı kanuna yaptığı göndermeyle tanımın genişleme kapasitesini kapatmaktadır. Türkiye'de yürürlükteki 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun'da ise "*Türkiye'de yayınlanan gazete ve mevkutelerle haber ve fotoğraf ajanslarında her türlü fikir ve sanat işlerinde çalışan ve İş Kanunundaki 'işçi' tarifi şümulü haricinde kalan kimselerle bunların işverenleri hakkında uygulanır. Bu kanunun şümulüne giren fikir ve sanat işlerinde ücret karşılığı çalışanlara gazeteci denir*" ifadesi yer almaktadır.

Akademi dünyasında ise halkın resmi kurumlardan bağımsız biçimde bilgilendirilmesine vurgu yapan tarifler göze çarpmaktadır. Halkla ilişkiler gibi iletişim biçimlerinden farklı gazetecilik, "halka, haber değeri taşıyan, geneli ilgilendiren ve olgulara dayanan bilgi ve konuları bağımsız ve periyodik olarak sağlama" görevini yerine getirir (Weischenberg, Malik & Scholl, 2012). Gazeteci de bu görevi yerine getiren kişi olarak düşünülmelidir.

Gazeteciliğin işlevsel bir tanımını yapmayı deneyen Spahiro (2014) ise "Gazetecilik güncel ve yakın geçmişteki olaylarla ilgili doğru bilginin bağımsız bir şekilde peşine düşmeyi ve onu halkın bilgilendirilmesi için özgün biçimde sunmayı kapsayan faaliyetleri içerir" önerisinde bulunmaktadır. Öte yandan dijital çağda gazetecilik kariyerinin ve meslek kimliğinin, haber üretim faaliyetinin esnek istihdam sözleşmeleriyle çalışan çoklu becerilere sahip "medya işçileri" tarafından yürütüldüğü için gerileme döneminde olduğuna da işaret edilmektedir (Deuze, 2007).

4. SONUÇ: TARTIŞMA İÇİN ÖNERİLER

Yukarıda gazetecilik ve gazeteciye ilişkin farklı tanımların kökenlerine ve yapılan çeşitli tanımlara yer verildi. Görüldüğü gibi gerek kurumsal gerekse de akademi kaynaklı tarifler ortak noktalar içermekle birlikte farklılıklar da sergilenmektedir. Bu farklılaşmanın temelinde söz konusu tarifi kim tarafından yapıldığı öncelikli olarak rol oynamaktadır.

“Gazetecilik faaliyeti yürütene gazeteci denir” ile “herkes gazetecilik faaliyeti yürütür ama gazeteci olamaz” iki ucu arasında sıralanan farklı tarıflere yakından bakıldığında; gazetecilik meslek kuruluşları, sendikalar, yasama organı ve akademinin doğası gereği farklı bakış açılarının sonuçları göze çarpmaktadır. Gazeteciliği meslek olarak görmenin uzantısı olarak mesleki kuruluşlar ikinci uca yakın tanımlamalar yapmaktadır. Akademide ise yurttaş gazeteciliği akımının da etkisiyle birinci uca daha yakın yaklaşımlar göze çarpmaktadır.

Gazetecilik ve gazeteci tanımlamalarında ikinci planda faaliyetin yürütüldüğü mecralar rol oynamaktadır. Bu durum dijital teknolojinin getirdiği imkânların sonucudur. Web 2.0’ın bireylere içerik üretme ve internette yayma kapısını açması, eskiden gazete, radyo ve televizyonlarda çalışanlarla sınırlı olan tarifin altını oymaktadır. Günümüzde hiçbir kuruluşa bağlı olmadan gazetecilik faaliyetinin yürütülmesi mümkündür. Nitekim ülkemizde geçmişte ana akım medya kuruluşları içinde gazetecilik yapanların bugün blog, youtube kanalı ve e-mail yoluyla eskiden olduğu gibi aktif ve verimli bir gazetecilik faaliyetini bağımsız olarak yürüttüğü görülmektedir.

Gazetecilik faaliyeti ile bu faaliyetin nihai ürünü haber arasındaki ilişkin gazeteci kimliğini belirleyeceğinden yukarıda söz edilmişti. Burada en önemli nokta gazetecilik faaliyetini yürütenin kamusal yararı ön plana çıkarıp çıkarmadığıdır. İkinci sırada haber üretim sürecinde evrensel gazeteciliğin gerektirdiği kıstaslara uyulup uyulmadığı gelmektedir. Diğer bir ifadeyle gazeteciliğin mesleki ideolojisi ve evrensel standartları ön plana çıkmaktadır. Bu şartları yerine getirecek şekilde gazetecilik faaliyeti yürüten bir kişinin kurumsal aidiyeti olmadığı, kadrolu ya da telifli, tam ya da yarı zamanlı olarak yürürlükteki yasalar çerçevesinde çalışmadığı için gazeteci kimliği taşımadığından söz etmek kolay görünmemektedir.

Kapitalizmin ortaçağın lonca sistemini parçalamasına benzer bir sürecin gazetecilik mesleğini adeta “kıskanç” biçimde meslekten ya da kurumsal olmayanlara kapatan yapıyı dağıtmakta olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. O nedenle, gazetecilik ve gazeteci tanımlamaları üzerine yapılan tartışmaların, her alanda olduğu gibi iletişim alanında değişim ve dönüşümü zorlayan dijital teknolojinin imkânları göz önünde tutularak, öncelikle gazetecilik faaliyetinin işlevselliğine ve evrensel standartlara uygun olarak yürütülüp yürütülmediği eksenine oturtulması yerinde olacaktır. Böyle olması halinde ifade özgürlüğü temelinde yükselen demokratik toplum idealine yaklaşmak da mümkün olacaktır. Çünkü liberal kurama göre yasama, yürütme ve yargı organlarının karşısında dördüncü bir güç olarak denetleyici görevini icra ettiği ileri sürülen medyanın, bu özelliğini çoktan kaybetmiş, diğerlerinin yanında konumlanmış bir güç olarak geniş yığınların karşısında, egemen olan az sayıda şirketin çıkarına faaliyet yürütür hale geldiğinden söz edilmektedir (Ramonet, 2010). Bunun sonucu olarak ilk kez Associated Press Genel Müdürü Kent Cooper tarafından 1945 yılında formüle edilen kamunun bilme hakkının (Özgen, 1998:116), muktedirlerin çıkarına olacak şekilde ihlal edilmesi rutin uygulamaya dönüşmüştür. O halde hangi biçimiyle olursa olsun sadece halkın bilme hakkını kullanması için hakikatin peşinde düşen gazetecilere olan ihtiyaç her zamankinden daha çoktur.

KAYNAKÇA

Barnhurst, K. G., and Nerone, J. (2009). “Journalism History.” In *The Handbook of Journalism Studies*, eds. Karin Wahl-Jorgensen and Thomas Hanitzsch, 17–28. New York: Routledge.

Barthelemy, S., Matthew, B., Tim, C., Adrienne, J., and Katerina, K. (2011). *The Future of Print Media*. Retrieved from Capstone Report.

Deuze, M. (2007). *Media Work*. Cambridge, UK: Polity Press.

<https://www.americanpressinstitute.org/journalism-essentials/what-is-journalism/>. Erişim tarihi:28 Haziran 2022.

<https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/constitution.html>. Erişim tarihi:28 Haziran 2022.

<https://www.tgc.org.tr/kurumsal/tuzuk.html>. Erişim tarihi 28 Haziran 2022.

Jeanneney, J. N. (2011). *Une histoire de médias*. Paris: Éditions du Seuil.

Özgen, M. (1998). *Gazetecinin Etik Kimliği*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Patrick, B., Currie, T., Levine, M., Monk, C., and Shapiro, I. (2012). “What is Journalism? A Report of the Ethics Advisory Committee of the Canadian Association of Journalists.” Canadian Association of Journalists.

Ramonet, I. (2010). Una reflexión sobre los medios y la democracia. <https://rebellion.org/una-reflexion-sobre-los-medios-y-la-democracia/> .Erişim tarihi: 24 Temmuz 2022.

Ramonet, I. (2011). *L'Explosion du journalisme*. Paris: Galilée.

Shapiro, I (2014). Why democracies need a Functional Definition of Journalism now more than ever. *Journalism Studies*, 15:5, 555-565. doi: 10.1080/1461670X.2014.882483.

Shinjae, J., and Minsoo, P. (2016). Do New Media Substitute for Old Media?: A Panel Analysis of Daily Media Use. *Journal of Media Economics*, 29(2), 73-91. doi:10.1080/08997764.2016.1170021.

Tokgöz, O.(2013). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.

Van Der Haak, B., Parks, M., and Castells, M. (2012). The Future of Journalism: Networked Journalism. *International Journal of Communication*, 6, 2923-2938.

Weischenberg, S., Malik, M., and Scholl, A. (2012). “Journalists in Germany in the 21st Century.” In *The Global Journalist in the 21st Century*, eds. David H. Weaver and Lars Willnat, 205–219. New York: Routledge.

Zelizer, B. (2005). “Definitions of Journalism” in *Institutions of American Democracy: The Press*, eds. Geneve Overholser and Kathlien Hall Jamieson, 66-80. New York: Oxford University Press.